

De LIFE- projecten in de duinen van Vlieland werken

ELSJE DE RUIJTER & EVERT JAN LAMMERTS

In vijf jaar tijd, van 2005 tot 2010, is op Vlieland druk geplagd, gehopperd en gemaaid. Delen van het binnenduin zijn afgegraven en ten westen van het dorp is een afrastering geplaatst voor begrazing door Hooglanders en Soay schapen. Dit allemaal in het kader van LIFE Duinen met geld van de Europese Unie. We doen hier uit de doeken het waarom, de behaalde resultaten en de huidige stand van zaken.

Van alle nog natuurlijke leefgebieden in de Europese duinen ligt 23% in Nederland. Waar veel van de ons omringende landen een stenige kustlijn hebben, bestaat de Nederlandse kustlijn voornamelijk uit een zandige kust, duinen dus. In totaal is dat duingebied zo'n 250 kilometer lang, slechts onderbroken door zeegaten en een enkele dijk, zoals de Hondsbossche Zeewering. Met inbegrip van het achterliggende duingebied zijn de duinen van Nederland zo'n 40.000 hectare groot. Dat is slechts 1% van het totale oppervlak van Nederland.

Duinen bieden door hun vorm en ligging een enorme verscheidenheid aan leefgebieden voor dier- en plantensoorten. Sommige valleien zijn

nat, maar de toppen zijn droog. In de duinpannen is het zo goed als windstil, over de toppen wordt het zand door de wind voortgejaagd en elders weer neergelegd. Zonzijden van duinen kunnen woestijnachtige temperaturen bereiken: bloedheet op het middaguur, fris tijdens heldere nachten. Door al die verschillende leefgebieden op een relatief klein oppervlak kan de soortenrijkdom van de duinen erg hoog zijn.

Verloren dynamiek

In de loop der jaren zijn veel duingebieden hun dynamiek - het stuiven van zand, het groeien en weer afkalven van duinpartijen - kwijtgeraakt en daarmee hun soortenrijkdom. Deels heeft dat te maken met het vastleggen van de zeewering en het tegengaan van voor de mens hinderlijke verstuiving. Op Vlieland werden daartoe windschermen en helm in het duin geplant. Door verstuiving kunnen duinen gaan lopen in de richting waarin de wind overwegend waait. Zulke loopduinen dreigden op Vlieland over het dorp heen te lopen. Daarom is er rond het dorp een compleet naaldbos aangeplant. Om die

Op steile duinhellingen laten schapen hun sporen achter. Schapenpadjes zijn wat kleinschaliger dan de wissels van Hooglanders, maar ook de schapen doen goed werk. Foto: Elsje de Ruijter / Staatsbosbeheer.

bomen te beschermen tegen de vraatzucht van de loslopende geiten, werd verordonneerd dat het vee niet langer 't duun ingestuurd mocht worden. De natuurlijke grazers, de duinkonijnen, werden geveld door virusziekten. Door het wegvallen van deze grazers kregen struiken en bomen kans te overleven en stak gras overal de kop op. Daarbij komen ook nog de gevolgen van luchtverontreiniging. Via de lucht komen verzurende stoffen en meststoffen in de duinen terecht.

Deze veranderingen leidden tot een onnatuurlijk snelle ophoping van voedingstoffen in de bodem. Grassoorten, zoals helm, zandzegge en duinriet en struiken als kruipwilg en Amerikaanse vogelkers profiteerden hiervan. Door deze soorten werden bloem- en mosrijke duingraslanden en duinvalleien in hoog tempo overwoekerd. De fijnkorrelige, kleurrijke duinen 'vergroenden en vergeelden' in hoog tempo door de overheersing van levend gras in de zomer, respectievelijk dood gras in de winter. Dit probleem doet zich aan de gehele Nederlandse kust voor, maar is extra groot in kalkarme duingebieden, zoals op de Waddeneilanden.

Steverige maatregelen

Om die terugloop in het aantal soorten een halt toe te roepen, sterker nog: deze om te buigen naar een toename van het aantal soorten, is

besloten om begroeiing en verzuurde grond af te voeren en grazers in te zetten. In sommige delen is de begroeiing alleen gemaaid en afgevoerd, in andere delen is de begroeiing en de onderlaag met machines verwijderd (chopperen) en in weer andere delen is ook de bovenste voedselrijke laag van de bodem afgegraven en verwijderd (plaggen). Door de inzet van grazers wordt het opnieuw dichtgroeien van het duin met gras, bomen en struiken tegengegaan. Dat is niet nieuw voor Vlieland. Al sinds 1993 wordt een deel van de Vlielandse duinen, de Vallei van het Veen en aangrenzende gebieden, begrast met Schotse Hooglanders en Soay schapen (kleine schapen van St. Kilda, een eilandengroep ten westen van Schotland). Op andere delen van het eiland lopen in de winter paarden van de twee maneges op Vlieland. Als zij het hoge gras hebben weggegrast, kunnen de konijnen hun traditionele rol als duinbegrazer weer innemen. De begrazing in de Vallei van het Veen vindt plaats met lage dichtheden: ongeveer één Hooglander en vier schaapjes per hectare. Tot 2002 werd slechts de helft van deze dichtheid aangehouden. De effecten van achttien jaar begrazing worden momenteel in beeld gebracht door onderzoekers van de Landbouwuniversiteit Wageningen en de Stichting Bargerveen, eveneens in het kader van het LIFE duinen-project.

In één van de armen van de vroegere paraboolduinen is een netwerk van schapenpadjes zichtbaar. Foto: Elsje de Ruijter / Staatsbosbeheer.

De bergeend nestelt graag in konijnenholen. Het is een karakteristieke vogel van het open duin, hoewel ze de laatste decennia ook in het binnenland veel gezien worden.
Foto: Jan Hendriks.

Diversiteit hersteld

Dat deze vorm van begrazing effect heeft op de begroeiing, is van een afstand goed te zien: de duingraslanden zijn weer kleurrijker geworden, er lopen veepadjes door het terrein en loofbomen zijn van onderaf 'opgeschoren'. De onderzoekers hebben deze ontwikkelingen in het begrazingsgebied vergeleken met die omrasterde proefvlakken binnen het gebied waar grazers niet konden komen. Uit de eerste resultaten blijkt dat de hoogte van de begroeiing in het begrazingsgebied aanzienlijk afgenomen is. In de droge duinen is de bedekking door hoog opgaande grassen zelfs afgenomen van ongeveer 75% tot minder dan 10%. Soorten als zandblauwtje, geel walstro, hopklaver, kleine leeuwetand, biggekruid, hondsviooltje, muizenootje en andere havikskruiden doen het beter dan voorheen. De bedekking door mossen en korstmossen, die de droge duinen zo'n karakteristiek uiterlijk geven, is duidelijk toegenomen. In de duinheideveldjes is de bedekking van kraaiheide iets afgenomen. Ook hier lijken

kruiden, mossen en korstmossen daarvan te profiteren, hoewel minder dan in de droge duinen. In de lagere valleien lijkt de invloed van begrazing minder groot te zijn. Wel heeft de cranberry zich sterk uitgebreid, vermoedelijk ten gevolge van een aantal opeenvolgende natte jaren in de onderzoeksperiode. Hierin zijn geen verschillen te constateren tussen begraasde valleien en de omrasterde proefvlakken.

Effecten op broedvogels

De effecten van de begrazing op de broedvogelstand in de Vallei van het Veen zijn vooralsnog moeilijk aan te geven. Vogels van duinstruwelen lijken het hier wat moeilijker te hebben dan in het tot nu toe onbegraasde duingebied rond Kooisplekklid en Cranberryvallei. Daar nemen ze juist vanwege de struweelontwikkeling toe. Vogels van open duingebied zoals wulp, scholekster en bergeend vertonen echter vergelijkbare trends in beide gebieden. Het blijft nu nog een open vraag of deze soorten baat hebben bij begrazing. In niet begraasd gebied gaan ze achteruit doordat de begroeiing te dicht wordt. Begrazing houdt dat tegen, maar doordat het risico bestaat dat de grazers broedsels vertrappen en verstoren is er ook kans op negatieve effecten. Het is zaak de vinger aan de pols te houden en zo nodig de intensiteit en wijze van begrazing aan te passen. Ten slotte zal in de evaluatie van de begrazing nog gekeken worden naar de effecten van begrazing op insecten en kleine zoogdieren. De resultaten van het onderzoek daarnaar worden momenteel nader uitgewerkt.

Uitbreiding begrazing

De resultaten van de begrazing zijn dus goed en daarom bestond het voornemen om het begrazingsgebied ongeveer te verdubbelen in omvang

Duinherstel zorgt voor opwinding onder plantentiefhebbers. Op veel plaatsen keren orchideeën terug, die al tientallen jaren niet meer in het gebied gezien waren. Zo is bijvoorbeeld de vleeskleurige orchis weer in de oude duinen van Vlieland te bewonderen.
Foto: Joost Bouwmeester.

Knobbies heeft haar naam gegeven aan de knobbies-gemeenschap. Dit is een plantengemeenschap waartoe onder meer zeegroene en drienvrige zegge, armbloemige waterbies, noordse rus, sierlijk vetmuur en diverse orchissen behoren. De knobbies-gemeenschap is karakteristiek voor natte duinvalleien en ontziltende kwelders.

Foto: Joost Bouwmeester.

door het raster uit te breiden naar de rand van het rond het dorp gelegen bosgebied. Dit gebied bestaat uit het Kooisplekklid, een omvangrijk en zeer sterk verruigd loopduincomplex, met daar omheen uitgestrekte duinvalleien die deels waren begroeid met cranberries en deels vrij sterk vergrast waren. De ruige begroeiing is in 2007/2008 grotendeels geplagd, gehopperd of gemaaid om een gunstige Ausgangssituatie te scheppen voor de werkzaamheden van het vee: het herstellen en in stand houden van een open, kleur- en soortenrijk duingebied. De plagwerkzaamheden in de valleien langs het fietspad aan de binnenzijde van de zeereep, tussen paal 48 en 49, hebben inmiddels voor een aantal onverwachte verrassingen gezorgd. Soorten als knobbies en vleeskleurige orchis, die op Vlieland geheel uit de oude duinen verdwenen waren en alleen nog in de Kroon's polders gevonden werden, zijn hier weer verschenen. Dit geeft hoop voor ontwikkelingen in de toekomst.

Pas op de plaats

Voor 2010 is in een aantal voorlichtingsbijeenkomsten het voornemen van de uitbreiding van begrazing enkele keren aangekondigd en zijn excursies georganiseerd naar het bestaande en het nieuw geplande begrazingsgebied. De belangstelling hiervoor was evenwel gering. Maar toen het raster begin 2010 werd geplaatst, ontstond er onrust onder de inwoners van Vlieland. Het districtshoofd voor de Friese Wadden Herman Brink toont begrip voor de onrust: "De uitvoering van de begrazingsplannen heeft de mensen overvallen. We hebben als Staatsbosbeheer steken laten vallen in de communicatie. Samen met de eilanders gaat Staatsbosbeheer bekijken hoe we de vergrassing in de duinen het best tegen kunnen gaan. Ons uitgangspunt is om de eilanders te blijven betrekken bij het beheer en gezamenlijk tot oplossingen te komen."

Ook vlinders profiteren van het duinherstel. De kleine parelmoervlinder doet zich tegoed aan de nectar van het zandblauwtje. De rupsen van de kleine parelmoervlinder leven op de viooltjes die veel voorkomen in droge en schrale duingraslanden. Zandblauwtjes en viooltjes doen het beter na het natuurherstel.

Foto: Joost van der Sluijs.

De uitvoering van de begrazing is daarom tijdelijk stilgelegd. De Hooglanders zijn afbesteld en Staatsbosbeheer heeft een half jaar adempauze ingelast. Na die pauze is men begonnen met een serie gesprekken in een zogenaamde klankbordgroep, gevolgd door een informatieavond voor de bevolking. De gemoederen lijken nu weer een beetje tot bedaren te komen. Om de bevolking tegemoet te komen en te tonen dat Staatsbosbeheer werk maakt van het erbij betrekken van de eilanders, is het raster grotendeels weggehaald. Gezamenlijk wordt gezocht naar andere mogelijkheden van begrazing, met eventueel andere grazers en eventueel in een tijdelijk raster.

ELSJE DE RUIJTER IS PROJECTMEDEWERKER VOORLICHTING & EDUCATIE BIJ STAATSBOSBEHEER OP VLIELAND.

EVERT JAN LAMMERTS IS SENIOR MEDEWERKER TERREINBEHEER BIJ STAATSBOSBEHEER REGIO NOORD.

